

Hoofdzaken van het militaire ambtenarenrecht

De Mastermonografieën Staats- en bestuursrecht staan onder redactie van

Prof. mr. H.R.B.M. Kummeling

Prof. mr. B.J. Schueler

Prof. mr. W.J.M. Voermans

Prof. mr. G.L. Coolen

Bewerkt door mr. N. Hummel en mr. G.F. Walgemoed

Mr. N. Hummel is als docent/onderzoeker Sociaal recht verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam

Mr. G.F. Walgemoed was tot 2015 universitair hoofddocent Militair recht aan de Universiteit van Amsterdam

Hoofdzaken van het militaire ambtenarenrecht

Zevende herziene druk

 Wolters Kluwer

Deventer 2016

Omslagontwerp: Hans Roenhorst, www.h2rplus.nl

ISBN 978-90-13-13090-4
Ebook 978-90-13-13091-1
NUR 823-306 en 823-301

© 2016 G.L. Coolen, N. Hummel en G.F. Walgemoed

Alle rechten in deze uitgave zijn voorbehouden aan Wolters Kluwer Nederland B.V. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Wolters Kluwer.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van art. 16h t/m 16m Auteurswet jo. Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3051, 2130 KB).

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor gevolgen hiervan.

WOORD VOORAF BIJ ZEVENDE HERZIENE DRUK

De term militair recht wordt vaak gebruikt als een synoniem van militair straf- en tuchtrecht. De term omvat echter meer. Tot het militaire recht behoren ook – naast bijvoorbeeld het oorlogsrecht – de regels die de rechtspositie van de militair bepalen. Over dit laatste deel van het militaire recht, voor zover betrekking hebbend op de rechtspositie van de militaire ambtenaar, over het militaire ambtenarenrecht dus, handelt deze uitgave.

Het boek vangt aan met een beschrijving van de plaats van de krijgsmacht in het Koninkrijk. Vervolgens wordt in hoofdstuk 2 aangegeven wie de rechtspositie van militair ambtenaar bezitten. De hoofdstukken 3 tot en met 8 behandelen de structuur van de rechtspositie van de militaire ambtenaar. Hoe komt deze tot stand? Welke regels behoort het bestuur in acht te nemen? Welk stelsel van rechtsbescherming is van toepassing? Ook is een afzonderlijk hoofdstuk gewijd aan grondrechten.

In de hoofdstukken 9 tot en met 15 komen onderwerpen aan de orde als: aanstelling, opleiding, functietoewijzing, bevordering, beoordelingen en ambtsberichten, schadevergoeding en schadeverhaal, en schorsing en ontslag. In hoofdstuk 16 wordt de financiële rechtspositie van de militaire ambtenaar besproken. Ten slotte wordt in het nieuwe hoofdstuk 17 ingegaan op de toekomst van de militaire rechtspositie.

Deze monografie is niet alleen voor studenten geschreven, maar ook voor hen die binnen de krijgsmacht of op het Ministerie van Defensie in de personeelssector werkzaam zijn. Ten behoeve van deze laatsten zijn hier en daar onderwerpen behandeld die strikt genomen niet tot het militaire ambtenarenrecht kunnen worden gerekend.

Het boek beschrijft de hoofdzaken van het militaire ambtenarenrecht; het is geen naslagwerk. Het beoogt de lezer een juist beeld te geven van de rechtspositie van de militaire ambtenaar. Niet alle onderwerpen worden echter behandeld.

In 1990 is prof. mr. G.L. Coolen gestart met een studiepocket Militair en recht. In 2001, bij de vierde druk, voerde hij de titel Hoofdzaken van het militaire ambtenarenrecht in. De vijfde druk is de laatste waaraan hij heeft meegewerkt. De door hem ontworpen grondindeling van het boek is ook in deze druk grotendeels in stand gelaten. De tekst van deze uitgave in de serie Mastermonografieën Staats- en bestuursrecht is nog op tal van plaatsen van de hand van prof. mr. G.L. Coolen. Deze is bewerkt door ondergetekenden, onder redactie van Gert Walgemoed. De hoofdstukken 5, 6 en 13 (§ 13.1 t/m 13.5) zijn geheel herzien door Nataschja Hummel; ook heeft zij het nieuwe hoofdstuk 17, dat handelt over de toekomst van de militaire rechtspositie, voor haar rekening genomen.

De tekst is bijgewerkt tot 1 april 2016.

Nataschja Hummel

Gert Walgemoed

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf bij zevende herziene druk / V

Lijst met afkortingen / XIV

HOOFDSTUK 1

De plaats van de krijgsmacht in het Koninkrijk / 1

- 1.1 Het Koninkrijk der Nederlanden / 1
- 1.2 Defensie een Koninkrijksaangelegenheid, dienstplicht een landszaak / 2
- 1.3 De krijgsmacht in de Grondwet / 3
- 1.4 De Defensiewet voor Aruba, Curaçao en Sint Maarten / 7
- 1.5 De plaats van de Gouverneur / 8

HOOFDSTUK 2

Het militaire personeel van de krijgsmacht / 11

- 2.1 Inleiding / 11
- 2.2 Beroepsmilitairen / 11
- 2.3 Reservisten / 13
- 2.4 Beroepsmilitairen en reservisten zijn militair ambtenaar / 14
- 2.5 Dienstplichtigen in de zin van de Kaderwet dienstplicht / 16
 - 2.5.1 Inleiding / 16
 - 2.5.2 Inschrijving, uitsluiting en keuring / 17
 - 2.5.3 Wie bezitten de hoedanigheid van dienstplichtige? / 18
 - 2.5.4 Werkelijke dienst en groot verlof / 19
 - 2.5.5 Rechtstoestand / 20
- 2.6 Andere dienstplichtigen / 20
- 2.7 Burgerambtenaren / 21

HOOFDSTUK 3

De voorschriften en hun samenhang / 25

- 3.1 Het statuskarakter van de rechtspositie van de militair / 25
- 3.2 Voorschriften en voorschriften / 26
- 3.3 Voorschriften van belang voor alle militairen / 27
- 3.4 Voorschriften van belang voor alle militairen, met uitzondering van dienstplichtigen uit het Caraïbisch gebied / 28

- 3.5 Voorschriften uitsluitend van belang voor militaire ambtenaren / 28
- 3.6 Voorschriften uitsluitend van belang voor Nederlandse dienstplichtigen / 30
- 3.7 Voorschriften uitsluitend van belang voor dienstplichtigen uit het Caraïbisch gebied / 31
- 3.8 Beleids- en procedureregels / 32
- 3.9 Vindplaatsen / 33

HOOFDSTUK 4

De bevoegdheden van het bestuur / 35

- 4.1 Attributie, delegatie en mandaat / 35
- 4.2 De gebondenheid van het bestuur aan voorschriften en beleidsregels / 37
- 4.3 De gebondenheid aan algemene beginselen van behoorlijk bestuur / 39
 - 4.3.1 Beginselen betrekking hebbend op de voorbereiding van een besluit / 40
 - 4.3.2 Beginselen betrekking hebbend op de motivering en de inrichting van een besluit / 42
 - 4.3.3 Beginselen betrekking hebbend op de inhoud van een besluit / 43

HOOFDSTUK 5

Grondrechten / 49

- 5.1 Inleiding / 49
- 5.2 Militaire ambtenaren en grondrechten / 50
 - 5.2.1 Erkenning op nationaal niveau / 50
 - 5.2.2 Erkenning door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens / 53
- 5.3 Grondrechtelijk toetsingskader / 54
 - 5.3.1 Reikwijdte / 54
 - 5.3.2 Beperkingsclausule / 55
- 5.4 Vrijheid van meningsuiting / 56
 - 5.4.1 Functioneringsnorm / 56
 - 5.4.2 Extern optreden / 57
 - 5.4.3 Geheimhoudingsplicht / 58
 - 5.4.4 Verspreidingsrecht / 61
- 5.5 Vrijheid van vereniging / 62
- 5.6 Vrijheid van vergadering en betoging / 63
- 5.7 Recht op onaantastbaarheid van het lichaam / 64
- 5.8 Overige grondrechten / 68

HOOFDSTUK 6

Het georganiseerd overleg / 73

- 6.1 Inleiding / 73
- 6.2 Ontwikkeling van het overlegstelsel / 74
- 6.3 Structuur van het overleg / 75
 - 6.3.1 Bevoegdheid / 75
 - 6.3.2 Sector Overleg Defensie / 76

- 6.3.3 Defensiebonden / 77
- 6.3.4 Raad voor het overheidspersoneelsbeleid / 78
- 6.4 Onderwerpen van overleg / 79
- 6.5 De wijze van voeren van overleg / 79
- 6.5.1 Overlegplicht / 79
- 6.5.2 Overeenstemmingsvereiste / 80
- 6.6 Gevolgen van het niet voeren van overleg / 82
- 6.7 De geschillenregeling / 84
- 6.8 Het recht op collectieve actie / 85
- 6.8.1 Het stakingsverbod / 85
- 6.8.2 Het recht op collectieve actie / 87
- 6.8.3 Aanvullende geschillenregeling / 87
- 6.9 Medezeggenschap / 88
- 6.9.1 Besluit Medezeggenschap Defensie 2008 / 88
- 6.9.2 Structuur / 90
- 6.9.3 Overlegbevoegdheden / 90
- 6.9.4 Afbakening ten opzichte van het georganiseerd overleg / 92

HOOFDSTUK 7

Bezwaar en beroep / 95

- 7.1 Inleiding / 95
- 7.2 Het stelsel in grote lijnen / 95
- 7.3 Besluiten, handelingen en beslissingen met een intern karakter / 98
- 7.4 Welke rechter is bevoegd? / 100
- 7.5 De bezwaarschriftprocedure / 102
- 7.6 De wijze van procederen bij de rechtbank / 105
- 7.7 De wijze van procederen bij de Centrale Raad van Beroep / 108
- 7.8 Voorlopige voorziening en onmiddellijke uitspraak in de hoofdzaak / 108
- 7.9 Mediation / 110

HOOFDSTUK 8

Klachtrecht / 113

- 8.1 Terugblik / 113
- 8.2 De algemene klachtregeling van de Algemene wet bestuursrecht / 114
- 8.3 De bijzondere klachtregeling van de Militaire Ambtenarenwet 1931 / 115
- 8.4 De verhouding van meerdere tot mindere / 117
- 8.5 Gevallen waarin een klacht niet behoeft te worden behandeld / 117
- 8.6 De procedure / 120
- 8.7 Andere klachtregelingen / 122

HOOFDSTUK 9

Aanstelling / 125

- 9.1 Inleiding / 125

- 9.2 Vormen van aanstelling / 126
- 9.3 Voorwaarden voor aanstelling / 128
- 9.4 De bevoegdheid tot aanstelling / 131
- 9.5 Aan aanstelling verbonden verplichtingen / 131
- 9.6 Proeftijd / 132
- 9.7 Het afleggen van de eed of belofte / 133

HOOFDSTUK 10

Opleiding / 135

- 10.1 Inleiding / 135
- 10.2 De structuur / 135
- 10.3 Verplichtingen verbonden aan aanwijzing voor een opleiding / 137
- 10.4 Waarderingen toegekend tijdens een opleiding / 138
- 10.5 Ontheffing van een opleiding / 139
- 10.6 Persoonlijke ontwikkeling / 140

HOOFDSTUK 11

Functietoewijzing en bevordering / 143

- 11.1 Inleiding / 143
- 11.2 Functietoewijzing en ontheffing uit een functie / 144
 - 11.2.1 Welke functies komen voor toewijzing in aanmerking? / 144
 - 11.2.2 De bevoegdheid tot functietoewijzing en tot ontheffing uit een functie / 145
 - 11.2.3 Beperkte inzetbaarheid / 146
 - 11.2.4 Factoren waarmee bij functietoewijzing rekening moet worden gehouden / 147
 - 11.2.5 Ontheffing uit een functie / 149
 - 11.2.6 Belasten met de waarneming / 151
- 11.3 Bevordering / 153
 - 11.3.1 Het begrip bevordering / 153
 - 11.3.2 De bevoegdheid tot bevordering / 154
 - 11.3.3 Bevordering in verband met functietoewijzing / 155
 - 11.3.4 Bevordering tijdens opleiding en in verband met ervaringsopbouw / 157
 - 11.3.5 Bevordering ter beloning / 158

HOOFDSTUK 12

Loopbaanbegeleiding en doorstroom / 159

- 12.1 Inleiding / 159
- 12.2 Functioneringsgesprekken / 160
- 12.3 Loopbaangesprekken / 161
- 12.4 Functiebeoordelingen / 162
 - 12.4.1 Het stelsel in grote lijnen / 162
 - 12.4.2 Het eigenlijke beoordelen / 163
 - 12.4.3 Beoordelingen dienen een juist beeld te geven / 164
 - 12.4.4 Vormverzuimen / 165

- 12.5 Ambtsberichten / 166
- 12.6 Doorstroom / 168
- 12.6.1 Algemeen / 168
- 12.6.2 Loopbaanfasen van het FPS / 169
- 12.6.3 Het doorstroombesluit / 172

HOOFDSTUK 13

Schadevergoeding en schadeverhaal / 175

- 13.1 Inleiding / 175
- 13.2 Rechtspositionele aanspraken / 176
- 13.2.1 Regelgeving / 176
- 13.2.2 Bedrijfsongeval / 177
- 13.2.3 Dienstongeval / 179
- 13.2.4 Beroepsincident / 182
- 13.3 Jurisprudentiële norm / 183
- 13.4 Schadeloosstelling naar billijkheid / 188
- 13.5 Verzoekschriftprocedure / 190
- 13.6 Schadeverhaal / 193
- 13.6.1 Schadeverhaal in het algemeen / 193
- 13.6.2 Kastekorten / 195

HOOFDSTUK 14

Schorsing / 197

- 14.1 Inleiding / 197
- 14.2 Gevallen waarin schorsing kan plaatsvinden / 198
- 14.3 De bevoegdheid tot schorsing / 200
- 14.4 Begin en einde van de schorsing / 201
- 14.5 Gevolgen van de schorsing / 202
- 14.6 Alternatieven voor schorsing / 204

HOOFDSTUK 15

Ontslag / 207

- 15.1 Inleiding / 207
- 15.2 De bevoegdheid tot het verlenen van ontslag / 208
- 15.3 Gronden waarop ontslag kan worden verleend / 209
- 15.3.1 Ontslag op aanvraag / 209
- 15.3.2 Ongevraagd ontslag / 211
- 15.3.3 Ontslag wegens overtolligheid / 213
- 15.3.4 Ontslag wegens ongeschiktheid uit hoofde van een ziekte of een gebrek / 215
- 15.3.5 Ontslag wegens ontheffing van de initiële opleiding / 217
- 15.3.6 Ontslag wegens onbekwaamheid of ongeschiktheid / 219
- 15.3.7 Ontslag wegens wangedrag / 221
- 15.3.8 Ontslag wegens uitstroom / 223

- 15.3.9 Ontslag tijdens de proeftijd / 224
- 15.3.10 Ontslag met toepassing van art. 12g lid 2 MAW 1931 / 225
- 15.4 Tijdstip van ingang van het ontslag / 226
- 15.4.1 Welke opzegtermijnen gelden? / 226
- 15.4.2 Opschorting van de ingangsdatum van het ontslag / 227
- 15.5 Ontslag van rechtswege / 228
- 15.6 Incompatibiliteiten / 229
- 15.7 Behoud van status / 230
- 15.8 Sociale zekerheid / 230
- 15.8.1 De OOW-operatie / 230
- 15.8.2 Defensie als eigenrisicodragers / 231
- 15.8.3 Verwijtbare werkloosheid / 231
- 15.8.4 Bovenwettelijke uitkeringen / 233

HOOFDSTUK 16

De structuur van de financiële rechtspositie / 235

- 16.1 Inleiding / 235
- 16.2 Bezoldiging en andere inkomsten / 235
- 16.2.1 Welke voorschriften? / 235
- 16.2.2 Bezoldiging / 236
- 16.2.3 Andere inkomsten / 238
- 16.2.4 Inkomsten tijdens bijzondere situaties / 239
- 16.2.5 Voorzieningen bij plaatsing buiten Nederland / 240
- 16.3 Andere toelagen, vergoedingen en tegemoetkomingen / 242

HOOFDSTUK 17

De toekomst van de militaire rechtspositie / 245

- 17.1 Inleiding / 245
- 17.2 De 'Wet normalisering rechtspositie ambtenaren' / 246
- 17.2.1 Doelstelling / 246
- 17.2.2 Inhoud / 247
- 17.2.3 Positie defensiepersoneel / 248
- 17.3 Uitzonderingspositie / 249
- 17.4 De bijzondere positie van de militair / 250
- 17.4.1 Ontwikkeling van de rechtspositie / 250
- 17.4.2 De bijzondere rechtspositie / 254
- 17.4.3 Opvattingen over normalisering van de militaire rechtspositie / 257
- 17.5 Toekomst / 259

BIJLAGE

Wetsartikelenregister / 263

Jurisprudentieregister / 273

Trefwoordenregister / 287

HOOFDSTUK 1

De plaats van de krijgsmacht in het Koninkrijk

1.1 Het Koninkrijk der Nederlanden

De herziene Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden, die op 6 november 1887 in het *Staatsblad* verscheen, opende met een nieuw art. 1 dat luidde:

“Het Koninkrijk der Nederlanden omvat het grondgebied in Europa, benevens de koloniën en bezittingen in andere werelddelen.”

Voordien noemde de Grondwet de overzeese gebiedsdelen in het geheel niet. Zij volstond met een opsomming van de (toen nog) elf provinciën die tezamen het Rijk in Europa vormden. Waar in de Grondwet van *Rijk* werd gesproken, werd dan ook steeds uitsluitend dit Rijk in Europa (Nederland) bedoeld. Dit maakte het noodzakelijk, toen in 1887 art. 1 werd gewijzigd, twee zaken in de Grondwet vast te leggen: ten eerste dat met de term *Rijk* nog steeds alleen het Rijk in Europa werd bedoeld en ten tweede dat de Grondwet, tenzij het tegendeel bleek, uitsluitend voor dit Rijk in Europa verbindend was. Aldus kwam art. 2 tot stand dat luidde:

“De Grondwet is alleen voor het Rijk in Europa verbindende, voor zoover niet het tegendeel daaruit blijkt.

Waar in de volgende artikelen het Rijk wordt genoemd, wordt alleen het Rijk in Europa bedoeld.”

In 1922 werd de vage aanduiding *koloniën en bezittingen in andere werelddelen* in art. 1 Gw vervangen door een opsomming van de verschillende gebieden die, naast Nederland, tot het Koninkrijk behoorden: Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao. De naam Curaçao werd in 1948 vervangen door: de Nederlandse Antillen.

De verhouding tussen Nederland en de overzeese gebiedsdelen onderging na de Tweede Wereldoorlog grote veranderingen. In 1949 werd de soevereiniteit over Nederlandsch-Indië, inmiddels Indonesië geheten, aan de regering van Indonesië overgedragen. De nieuwe Staat bleef aanvankelijk in een unie met Nederland verbonden. Later werd deze unie eenzijdig door de Republiek Indonesië verbroken.

In 1954 kwam het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden (*Stb.* 1954, 503) tot stand. Deze rijkswet regelde de betrekkingen tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen opnieuw. De drie landen aanvaardden uit vrije wil een nieuwe rechtsorde waarin zij de eigen belangen zelfstandig zouden behartigen en de gemeenschappelijke belangen gezamenlijk, op voet van gelijkwaardigheid. Deze gemeenschappelijke belangen, *aangelegenheden van het Koninkrijk*, somde het Statuut limitatief op. Wat geen Koninkrijksaangelegenheid was, was een landszaak.

Het grondgebied van het Koninkrijk omvatte in 1954 ook nog Nederlands Nieuw-Guinea. Dit gebiedsdeel bezat binnen het Koninkrijk niet de status van land. De staatsinrichting bijvoorbeeld was een louter Nederlandse aangelegenheid. In 1962 werd het gezag over het gebied, na een – zoals de journalist John Jansen van Galen het in de Haagse Post noemde – *bijna-oorlog* tussen Nederland en Indonesië, aan de Verenigde Naties overgedragen. De VN droeg het gezag vervolgens in 1963 voorlopig over aan de Republiek Indonesië. Later werd het gebied, op grond van de uitslag van een (omstreden) volksstemming, door Indonesië ingelijfd.

In 1975 trad Suriname uit het Koninkrijksverband. Het land werd een soevereine Staat. Het Koninkrijk telde toen nog twee landen. Sinds 1 januari 1986, na de toekenning aan Aruba van de *status aparte*, bestond het Koninkrijk echter wederom uit drie landen, elk met een eigen regering en een eigen parlement: Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba.

In de jaren 2000-2005 bleek dat een meerderheid van de Antilliaanse bevolking niet langer voorstander was van het voortzetten van de Nederlandse Antillen als staatkundige eenheid. In 2010 is een nieuwe staatkundige structuur ingegaan. De staatkundige verhoudingen houden nu in dat het Koninkrijk de landen Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten omvat. Bonaire, Sint Eustatius en Saba maken deel uit van het staatsbestel van Nederland; zij zijn openbare lichamen in de zin van art. 134 Gw.¹

De huidige Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden (*Stb.* 1996, 218) geeft niet aan welke landen het Koninkrijk omvat. Dit valt in de preambule en in art. 1 Statuut te lezen. Evenmin is in de huidige Grondwet bepaald dat deze wet, voor zover het tegendeel niet blijkt, alleen voor het Rijk in Europa verbindend is. In hoeverre de Grondwet buiten het land Nederland verbindend is, valt eveneens in het Statuut te lezen.

1.2 Defensie een Koninkrijksaangelegenheid, dienstplicht een landszaak

Als eerste Koninkrijksaangelegenheid noemt art. 3 Statuut de handhaving van de onafhankelijkheid en de verdediging van het Koninkrijk. Er is dan ook slechts één krijgsmacht: de krijgsmacht van het Koninkrijk. Deze krijgsmacht is niet alleen bestemd voor de verdediging van Nederland, maar ook voor de verdediging van de andere landen van het Koninkrijk. Art. 30 Statuut bepaalt in dit verband dat Aruba, Curaçao en Sint Maarten verplicht zijn aan de strijdkrachten die zich op hun grondgebied bevinden, de hulp en bijstand te verlenen die zij in de uitoefening van hun taak behoeven.

Art. 30 Statuut bepaalt eveneens dat bij landsverordening regels worden gesteld om te waarborgen, dat de krijgsmacht van het Koninkrijk in Aruba, Curaçao en Sint Maarten haar taak kan vervullen. Deze bepaling beoogt niet, zoals uit de wetsgeschiedenis blijkt, een plicht op te leggen, maar heeft slechts ten doel aan te geven bij wie de bevoegdheid berust ter zake regels te stellen. Aan de bepaling is nimmer uitvoering gegeven.

Wat in Nederland een wet wordt genoemd, heet in Aruba, Curaçao en Sint Maarten een landsverordening. Naast gewone wetten staan rijkswetten. Een rijkswet onderscheidt zich van een gewone wet (en ook van een landsverordening), doordat bij de totstandkoming de regering van het Koninkrijk is betrokken, alsmede de parlementen van elk van de drie landen van het Koninkrijk. Rijkswetten gelden dan ook niet alleen in Nederland, maar ook in Aruba, Curaçao en Sint Maarten.

1 Voor een uitgebreide beschouwing over het Statuut wordt verwezen naar C.J. Borman, *Het Statuut voor het Koninkrijk*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 2012.

Is de handhaving van de onafhankelijkheid en de verdediging van het Koninkrijk een Koninkrijksaangelegenheid, het opleggen van dienstplicht is een landszaak; een zaak dus die elk van de vier landen zelfstandig behartigt. Art. 31 lid 1 Statuut bepaalt dit uitdrukkelijk:

“Personen, die woonachtig zijn in Aruba, Curaçao en Sint Maarten kunnen niet dan bij landsverordening tot dienst in de krijgsmacht dan wel tot burgerdienstplicht worden verplicht.”

Wat Nederland betreft bepaalt art. 98 lid 2 Gw dat “de wet de verplichte militaire dienst regelt”.

Dat het opleggen van dienstplicht een landszaak is, heeft binnen het Koninkrijk geleid tot verschillende regelingen, op grond waarvan Nederlanders tot dienst in de krijgsmacht kunnen worden verplicht:

- de Nederlandse Kaderwet dienstplicht (*Stb.* 1997, 139); deze wet heeft per 1 mei 1997 de Dienstplichtwet (*Stb.* 1922, 43) vervangen;
- de Nederlands-Antilliaanse Dienstplichtverordening uit 1961, die voorshands nog geldt in Curaçao en Sint Maarten;
- de Arubaanse Dienstplichtverordening;
- de Dienstplichtwet BES uit 2010, die geldt voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba (*Stb.* 2010, 426).

1.3 De krijgsmacht in de Grondwet

In de Grondwet wordt in de eerste plaats de staatsinrichting van het land Nederland geregeld. De Grondwet bevat echter van oudsher ook bepalingen inzake aangelegenheden die thans, ingevolge het Statuut, tot de aangelegenheden van het Koninkrijk behoren. Een Koninkrijksaangelegenheid die voor een deel regeling vindt in de Grondwet, is de handhaving van de onafhankelijkheid en de verdediging van het Koninkrijk; defensie dus. Vermeldenswaard zijn in dit verband art. 97, 98, 99, 99a en 100 Gw.²

Art. 97 bevat twee leden. Het eerst lid luidt:

“Ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde, is er een krijgsmacht.”

Het eerste lid eist het bestaan van een krijgsmacht, een bepaling die in 1983, na enige strijd, in de Grondwet is gehandhaafd. Zij betekent dat zonder wijziging van de Grondwet afschaffing van de krijgsmacht niet mogelijk is.

De grote grondwetsherziening van 1983 liep voor wat betreft de defensiebepalingen op een mislukking uit. De Eerste Kamer had onoverkomelijke bezwaren tegen het toen voorliggende herzieningsvoorstel. Het hoofdbezwaar was dat de krijgsmacht in het voorstel niet uitdrukkelijk was genoemd. In 1987 is wederom een herziening van deze bepalingen mislukt. Eerst in 1995 is het gelukt enkele partiële en bescheiden wijzigingen aan te brengen in de grondwettelijke defensiebepalingen.³

2 Voor een uitgebreid commentaar op de bepalingen van de Grondwet wordt verwezen naar A. Koekkoek e.a., *De Grondwet. Een systematisch en artikelsgewijs commentaar*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 2000, en P.P.T. Bovend'Eert e.a., *Grondwet. Tekst en commentaar*, Deventer: Kluwer 2009.

3 A.D. Belinfante en J.L. de Reede, *Beginnelsen van het Nederlands staatsrecht*, Deventer: Kluwer 2012, p. 196-197. Zie ook E. Soetendal, 'Enige beschouwingen over de wijziging van de defensiebepalingen in de Grondwet', *MRT* 1997, p. 285-297.

Het eerste lid van artikel 97 geeft aan welke taken de krijgsmacht heeft. De eerste taak, de verdediging van het Koninkrijk, omvat volgens de memorie van toelichting “ook de bondgenootschappelijke verdediging, zoals in het kader van de NAVO en de West-Europese Unie”.⁴ Onder de tweede taak, de bescherming van de belangen van het Koninkrijk, vallen “bijvoorbeeld de militaire bijstandstaak (op grond van artikel 59 van de Politiewet 1993)⁵, de hulpverlening door militairen aan burgers in nood, de bijstandsverlening bij rampenbestrijding, zoals bij watersnoodrampen en bosbranden, en andere vormen van hulpverlening”. Met betrekking tot de derde taak, de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde, vermeldt de memorie van toelichting: “De term *internationale rechtsorde* heeft een ruime betekenis. Onder dit specifieke element van de taak van de krijgsmacht valt bijvoorbeeld optreden bij internationale crisisbeheersing of bij vredesoperaties. Deze taak kan in concrete gevallen bijvoorbeeld betrekking hebben op de uitvoering van maatregelen ter handhaving of herstel van de internationale vrede en veiligheid als bedoeld in de hoofdstukken VI en VII van het Handvest van de Verenigde Naties [...]. Deze taak ziet echter ook op de uitvoering van de in een ander internationaal verband overeengekomen maatregelen ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde.”⁶

In latere parlementaire stukken wordt gesproken over drie hoofdtaken van de krijgsmacht:

- beschermen van de integriteit van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied (inclusief Aruba, Curaçao en Sint Maarten en Bonaire, Sint Eustatius en Saba);
- bevorderen van de internationale rechtsorde en stabiliteit;
- ondersteunen van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal.

Daarbij wordt opgemerkt dat het onderscheid tussen de hoofdtaken is vervaagd.⁷

Lid 2 van art. 97 luidt:

“De regering heeft het oppergezag over de krijgsmacht.”

Met *regering* in het tweede lid is bedoeld: de regering van het Koninkrijk. Deze regering wordt gevormd door de Koning en de Raad van Ministers van het Koninkrijk. Koninkrijks-aangelegenheden behoeven echter ingevolge art. 10 Statuut niet in alle gevallen door organen van het Koninkrijk te worden behartigd. Indien een aangelegenheid Curaçao, Sint Maarten en Aruba niet raakt, kan behartiging geschieden door (zuiver) Nederlandse organen. Dit geldt ook voor defensieaangelegenheden. Het oppergezag over de krijgsmacht berust dus wel, uiteindelijk, bij de regering van het Koninkrijk, maar in de praktijk wordt dit gezag veelal uitgeoefend door de regering van het land Nederland.

Dat de regering het oppergezag heeft over de krijgsmacht, betekent dat de politieke leiding over de krijgsmacht bij de regering berust.⁸ De inzet van de krijgsmacht is dus een bevoegdheid van de regering. Voorafgaande toestemming van de Staten-Generaal met deze inzet is niet vereist. Zie echter art. 100 Gw (zie hierna).

4 *Kamerstukken II 1996/97, 25 367 (R1593)*, nr. 3, p. 3, Wijziging bepalingen in de Grondwet inzake de verdediging.

5 Zie thans Politiewet 2012 art. 57 t/m 59.

6 *Kamerstukken II 1996/97, 25 367 (R1593)*, nr. 3, p. 4.

7 *Kamerstukken II 2003/04, 29 200 X*, nr. 4, Begroting Ministerie van Defensie voor het jaar 2004.

8 Zie bijvoorbeeld *Kamerstukken II 1996/97, 25 367 (R1593)*, nr. 3, p. 4, en nr. 5, p. 6-7.

Voor het in oorlog verklaren van het Koninkrijk is wel voorafgaande toestemming van de Staten-Generaal vereist. Art. 96 lid 1 Gw bepaalt dit uitdrukkelijk: "Het Koninkrijk wordt niet in oorlog verklaard dan na voorafgaande toestemming van de Staten-Generaal." Oorlogsverklaringen (in welke vorm ook) bij het begin van een gewapend conflict zijn echter sinds de Tweede Wereldoorlog in het internationale verkeer in gebruik geraakt.

Oppergezag is niet hetzelfde als opperbevel. In de meidagen van 1940 bijvoorbeeld berustte het opperbevel over de krijgsmacht bij generaal H.G. Winkelman. Thans is de Commandant der Strijdkrachten belast met de daadwerkelijke uitvoering van de opdrachten die de regering de krijgsmacht geeft.

"De Heer de Ruiter, de lyst van dees toerusting ziende, oordeelde dat men de vloot met meer en zwaarder scheepen behoorde te vergrooten, om tegens de Franschen ontrent Messina te kunnen bestaan: want hy hieldt ze, inzonderheit de Provencialen, voor kloeke zeeluiden, die zwaare scheepen hadden [...]. Doch de geenen die het meeste bewindt van zaaken hadden, verstonden dat de vloot sterk genoeg zou zyn, het zy dan om kosten te spaaren, of om dat ze te kleenen gevoelen van de Fransche [...] zeemaght hadden. Zeker Heer van een Kollegie ter Admiraaliteit, met den Heer de Ruiter hier over in gesprek geraakt, en hoorende dat hy zich bezwaart vondt met zoo kleene maght naar Sicilie te gaan, zeide tegens hem: *Ik denk niet, myn Heer, dat gy nu in uw oude dagen begint bevrees te worden, en de moedt laat vallen.* Waar op hy dit gedenkwaardig antwoordt gaf: *Neen, ik begin de moedt niet te laten vallen. Ik heb myn leven veil voor den Staat; maar ik ben verwondert, en 't is my leet dat de Heeren de vlagh van den Staat zoo veil hebben en waagen.* Als hem eenige Heeren verzochten, dat hy, niet tegenstaande zyne inzichten ten tegendeel, evenwel t'zee zou gaan, was zyn antwoordt: *De Heeren hebben my niet te verzoeken, maar te gebieden, en al wierdt my bevoolen 's Landts vlagh op een enkel schip te voeren, ik zou daar mee t'zee gaan, en daar de Heeren Staaten hunne vlagh betrouwen, zal ik myn leven waagen.*"⁹

Art. 98 Gw luidt:

"1. De krijgsmacht bestaat uit vrijwillig dienenden en kan mede bestaan uit dienstplichtigen.

2. De wet regelt de verplichte militaire dienst en de bevoegdheid tot opschorting van de oproeping in werkelijke dienst."

Vroeger bepaalde het eerste lid: De krijgsmacht *bestaat* uit vrijwillig dienenden en uit dienstplichtigen. Deze bepaling is in 1995 gewijzigd naar aanleiding van het besluit, neergelegd in de Prioriteitennota *Een andere wereld, een andere defensie*, om van een zogenaamde *kader-militie-krijgsmacht* over te gaan naar een krijgsmacht, geheel bestaande uit vrijwilligers.¹⁰ Dit verklaart ook waarom in het tweede lid is bepaald dat niet alleen de verplichte militaire dienst bij de wet dient te worden geregeld, maar ook "de bevoegdheid tot opschorting van de oproeping in werkelijke dienst".

Op het tweede lid steunt de Kaderwet dienstplicht. Deze wet is een gewone wet, niet een rijkswet. Het opleggen van dienstplicht is immers, zoals gezegd, een landszaak.

Art. 99 luidt:

"De wet regelt vrijstelling van militaire dienst wegens ernstige gewetensbezwaren."

Ter uitvoering van dit artikel is vastgesteld de Wet gewetensbezwaren militaire dienst (*Stb.* 1962, 370). Ook deze wet is een gewone wet. Zij regelt de vrijstelling van dienst bij de krijgsmacht wegens het bestaan van ernstige gewetensbezwaren.

9 G. Brandt, *Het leven en bedryf van den Heere Michiel de Ruiter*, Amsterdam 1988, p. 912.

10 *Kamerstukken II* 1992/93, 22 975, nr. 2, Prioriteitennota (1992).

Art. 99a bepaalt:

“Volgens bij de wet te stellen regels kunnen plichten worden opgelegd ten behoeve van de civiele verdediging.”

Dit artikel is betrekkelijk nieuw. Het is in 2000 in de Grondwet opgenomen naar aanleiding van een door de Tweede Kamerleden Koekkoek (CDA) en Te Veldhuis (VVD) ingediend amendement.¹¹ Het belang van het artikel is gering. De reikwijdte van het begrip ‘civiele verdediging’ ligt niet precies vast; de parlementaire stukken geven hierover geen duidelijkheid. Op de vraag vanuit de Eerste Kamer waarom de regering het amendement had aanvaard, antwoordde de regering: “Wij hebben dit amendement aanvaard omdat de indieners hebben bevestigd dat de bepaling geen betrekking heeft op een sociale dienstplicht, niet dwingt tot nieuwe uitvoeringswetgeving en feitelijk in haar betekenis is beperkt tot de thans bestaande bepalingen in de wetgeving die betrekking hebben op civiele verdediging.”¹²

Art. 100 luidt:

“1. De regering verstrekt de Staten-Generaal vooraf inlichtingen over de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde. Daaronder is begrepen het vooraf verstrekken van inlichtingen over de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht voor humanitaire hulpverlening in geval van gewapend conflict.

2. Het eerste lid geldt niet, indien dwingende redenen het vooraf verstrekken van inlichtingen verhinderen. In dat geval worden de inlichtingen zo spoedig mogelijk verstrekt.”

Ook dit artikel is in 2000 in de Grondwet opgenomen. Het beoogt de Staten-Generaal, en met name de Tweede Kamer, in de gelegenheid te stellen haar standpunt met betrekking tot de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht kenbaar te maken. *Instemming* van de Staten-Generaal met deze inzet of dit ter beschikking stellen is niet vereist. De memorie van toelichting vermeldt hieromtrent: “Het eerste lid veronderstelt dat in beginsel voorafgaand overleg plaatsvindt tussen de regering en de Staten-Generaal over het ter beschikking stellen of de daadwerkelijke inzet van de krijgsmacht ter bevordering of handhaving van de internationale rechtsorde. Ten behoeve van dat voorafgaand overleg wordt immers grondwettelijk vastgelegd dat de regering daartoe tijdig de benodigde inlichtingen aan de Staten-Generaal verstrekt. Op deze wijze wordt enerzijds de grondwettelijke positie van de Staten-Generaal versterkt, terwijl anderzijds de bestaande constitutionele verhouding tussen de regering en de Staten-Generaal inzake het gezag over de krijgsmacht gehandhaafd blijft.”¹³

Art. 100 spreekt van de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht “ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde”. Het artikel ziet dus *niet* op de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht “ten behoeve van de verdediging of ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk”.¹⁴

11 *Kamerstukken II* 1996/97, 25 367 (R1593), nr. 16.

12 *Kamerstukken II* 1996/97, 25 367 (R1593), nr. 226b, p. 3. Bij de bestaande bepalingen over civiele verdediging kan gedacht worden aan bepalingen in de Gemeentewet, de Provinciewet en de Oorlogswet voor Nederland.

13 *Kamerstukken II* 1996/97, 25 367 (R1593), nr. 3, p. 4-5.

14 Zie ook *Kamerstukken II* 2013/14, 29 521, nr. 226, Nederlandse deelname aan vredesmissies.

Ten grondslag aan art. 100 ligt een in 1994 door de heer Van Middelkoop (GPV) ingediende (en door de Tweede Kamer met meerderheid van stemmen aangenomen) motie, waarin werd verzocht het parlement in geval van uitzending van militaire eenheden een 'formeel instemmingsrecht' te verlenen. Aan dit verzoek is dus niet tegemoetgekomen.

Ingevolge lid 2 van art. 100 Gw geldt de in lid 1 neergelegde verplichting niet, indien dwingende redenen het vooraf verstrekken van inlichtingen verhinderen. "Te denken valt aan (nood)situaties, waarbij op zeer korte termijn tot de daadwerkelijke inzet moet worden overgegaan", aldus de memorie van toelichting. "Te denken valt voorts aan een militaire interventie die alleen zinvol kan zijn indien zij onaangekondigd en onder strikte geheimhouding geschiedt, bijvoorbeeld indien er sprake is van direct gevaar in levensbedreigende situaties en waarin met spoed of onder strikte geheimhouding moet worden gehandeld."¹⁵

1.4 De Defensiewet voor Aruba, Curaçao en Sint Maarten

Eertijds waren de Landsregelingen van Suriname en de Nederlandse Antillen – men sprak vroeger niet van Staatsregelingen – Nederlandse wetten. Dit kon, na inwerkingtreding van het Statuut, niet zo blijven. Beide regelingen, te vergelijken met de Nederlandse Grondwet, dienden de status van landsverordening te verkrijgen. De staatsinrichting was immers een landszaak geworden. Dit betekende dat eerst de bepalingen inzake aangelegenheden van het Koninkrijk uit beide regelingen moesten worden verwijderd. Deze bepalingen, die deels betrekking hadden op de krijgsmacht, deels op de bevoegdheden van de Gouverneur (als Koninkrijksorgaan), dienden de status van rijkswet te verkrijgen. Aldus kwamen in 1954, naast twee Staatsregelingen, vier rijkswetten tot stand:

- twee Defensiewetten, één voor Suriname en één voor de Nederlandse Antillen;
- twee Reglementen voor de Gouverneur, eveneens één voor Suriname en één voor de Nederlandse Antillen.

Van de thans geldende Defensiewet voor Aruba, Curaçao en Sint Maarten (*Stb.* 1992, 526) zijn in het kader van dit hoofdstuk slechts van belang art. 1, 2 en 12.

In 1988 verkreeg Aruba de hoedanigheid van land binnen het Koninkrijk. In 2010 verkregen Curaçao en Sint Maarten die status. De Defensiewet voor de delen van het Koninkrijk in het Caraïbisch gebied is daarom in 2010 opnieuw gewijzigd, nu vanwege de oprichting van deze nieuwe landen. Daarbij is ook de citeertitel van de wet aangepast (*Stb.* 2010, 339). De eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba maken sinds 2010 als openbare lichamen deel uit van Nederland.

Art. 1 opent met de bepaling dat allen, dienende bij de krijgsmacht, in dienst zijn van het Koninkrijk (lid 1). Op deze wijze is ook in de Defensiewet vastgelegd dat het Koninkrijk slechts één krijgsmacht kent. Vervolgens wordt aan de Gouverneurs van Aruba, Curaçao en Sint Maarten, als orgaan van het Koninkrijk, ieder de bevoegdheid toegekend de bevelhebber van de krijgsmacht in Aruba, Curaçao en Sint Maarten in zijn ambt te schorsen. De Gouverneurs dienen deze bevoegdheid echter in onderling overleg uit te oefenen en, indien het bereiken van overeenstemming niet mogelijk is, de zaak voor te leggen aan de

15 *Kamerstukken II* 1996/97, 25 367 (R1593), nr. 3, p. 6. Zie ook *Kamerstukken II* 1999/2000, 26 800 X, nr. 46, en *Kamerstukken II* 2000/01, 27 400 X, nr. 29.

Minister van Defensie (lid 2). Het derde lid bepaalt dat ook de minister de bevelhebber kan schorsen.

Art. 2 bepaalt:

“Bij landsverordening worden de voorwaarden vastgesteld, waarop aan inwoners van Aruba, Curaçao en Sint Maarten wegens ernstige gewetensbezwaren vrijstelling van de dienst in de krijgsmacht wordt verleend.”

Waarom deze bepaling niet in het Statuut is opgenomen – naast de bepaling dat personen, woonachtig in Aruba, Curaçao en Sint Maarten niet dan bij landsverordening tot dienst in de krijgsmacht kunnen worden verplicht – is niet duidelijk. In de Grondwet staan beide bepalingen wel bij elkaar.

Een landsverordening of een rijkswet als in de bepaling bedoeld is niet tot stand gebracht.

Men kan dit betreuren; het betekent echter niet dat thans in Aruba, Curaçao en Sint Maarten in gevallen als bedoeld zonder meer aan een beroep op gewetensbezwaren kan worden voorbijgegaan. Deze bezwaren zullen moeten worden onderzocht. Indien zij voldoende ernstig zijn, zal – indien dit wordt verzocht – vrijstelling van dienst in de krijgsmacht dienen te worden verleend.

Art. 12 Def.wet A/C/SM luidt:

“1. Aruba, Curaçao en Sint Maarten verlenen aan de strijdkrachten, welke zich op hun grondgebied bevinden, de hulp en bijstand, welke deze in de uitoefening van hun taak behoeven.

2. Bij landsverordening worden regelen gesteld om te waarborgen, dat de krijgsmacht van het Koninkrijk in Aruba, Curaçao en Sint Maarten haar taak kan vervullen.”

Art. 12 heeft dezelfde inhoud als art. 30 Statuut, aan welk artikel hiervóór, in § 1.2, aandacht is besteed.

1.5 De plaats van de Gouverneur

Art. 2 Statuut luidt:

“1. De Koning voert de regering van het Koninkrijk en van elk der landen. Hij is onschendbaar, de ministers zijn verantwoordelijk.

2. De Koning wordt in Aruba, Curaçao en Sint Maarten vertegenwoordigd door de Gouverneur. De bevoegdheden, verplichtingen en verantwoordelijkheid van de Gouverneur als vertegenwoordiger van de regering van het Koninkrijk worden geregeld bij rijkswet of in de daarvoor in aanmerking komende gevallen bij algemene maatregel van rijksbestuur.

3. De rijkswet regelt hetgeen verband houdt met de benoeming en het ontslag van de Gouverneur. De benoeming en het ontslag geschieden door de Koning als hoofd van het Koninkrijk.”

Ingevolge het eerste lid is (thans) koning Willem Alexander dus niet alleen hoofd van de regering van het Koninkrijk (Rijksvorst), maar ook hoofd van de regering van elk van de drie landen van het Koninkrijk (landsvorst). In beide hoedanigheden wordt hij, zoals in het tweede lid valt te lezen, zowel in Aruba, Curaçao en Sint Maarten vertegenwoordigd door een Gouverneur.

Op het tweede en derde lid van het artikel steunen het Reglement voor de Gouverneur van Aruba (*Stb.* 1985, 671 en 672), het Reglement voor de Gouverneur van Curaçao (*Stb.*

2010, 341) en het Reglement voor de Gouverneur van Sint Maarten (*Stb.* 2010, 340). Deze (vrijwel gelijklopende) Reglementen bezitten de status van rijkswet. Zij bevatten regels voor de Gouverneur in zijn hoedanigheid van vertegenwoordiger van de regering van het Koninkrijk. De in het kader van dit hoofdstuk belangrijkste bepaling van de Reglementen luidt:

“De Gouverneur vertegenwoordigt de regering van het Koninkrijk en waakt daarbij over het algemeen belang van het Koninkrijk overeenkomstig de bepalingen van dit reglement en met inachtneming van de bij of krachtens koninklijk besluit te geven aanwijzingen. Hij is verantwoordelijk aan de regering van het Koninkrijk.”

Op grond van deze bepaling bezitten de Gouverneurs het oppergezag over de eenheden van de krijgsmacht die in Aruba, Curaçao en Sint Maarten zijn gestationeerd. Zij dienen dit oppergezag echter uit te oefenen “met inachtneming van de bij of krachtens koninklijk besluit te geven aanwijzingen”. Thans is van kracht het Koninklijk besluit van 3 juli 1987, nr. 97 (*Stcrt.* 1987, 155), gewijzigd in 2010 (*Stb.* 2010, 343). In dit besluit, dat kan worden aangeduid als *Aanwijzingen inzake de inzet van de krijgsmacht in Aruba, Curaçao en Sint Maarten*, wordt onderscheid gemaakt tussen:

- de inzet van eenheden van de krijgsmacht ter handhaving van de onafhankelijkheid en verdediging van Aruba, Curaçao en Sint Maarten (art. 1 lid 1); dus de inzet voor *externe* defensiedoeleinden;
- de inzet van eenheden van de krijgsmacht ter handhaving van de inwendige veiligheid en de openbare orde (art. 1 lid 2); dus de inzet voor *interne* defensiedoeleinden.

Voor de inzet van eenheden voor externe defensiedoeleinden is steeds de instemming van de Raad van Ministers van het Koninkrijk vereist; voor de inzet van eenheden voor interne defensiedoeleinden eveneens, *tenzij* het gaat om “rampen, ongevallen en storingen in het verkeer of de verbindingen, welke geen samenhang vertonen met andere storingen van de inwendige veiligheid of de openbare orde” (art. 3). Met ‘andere storingen van de inwendige veiligheid of de openbare orde’ zijn volgens de toelichting op het besluit bedoeld: verstoringen die het gevolg zijn van sociale onrust of stakingen.

Is een verstoring *niet* het gevolg van sociale onrust of van een staking, maar bijvoorbeeld een natuurramp, dan is de Gouverneur dus bevoegd eenheden van de krijgsmacht in te zetten *zonder* dat de instemming van de Raad van Ministers van het Koninkrijk is vereist.

In 1969 is door de Gouverneur van de Nederlandse Antillen gebruikgemaakt van de hem toekomende bevoegdheid om eenheden van de krijgsmacht ter beschikking te stellen van de regering van de Nederlandse Antillen, ter handhaving van de inwendige veiligheid en de openbare orde. Op 30 mei van dat jaar liep op het eiland Curaçao een in vroege ochtend begonnen staking binnen enkele uren uit op ongeregelheden van ongekende omvang. Groepen dronken stakers, versterkt door sympathisanten en werklozen, trokken plunderend en brandstichtend door de straten van Willemstad. De politie stond spoedig tegenover een volstrekt wild geworden menigte en verloor elke greep op de toestand. De landsregering voelde zich genoodzaakt de Gouverneur om militaire bijstand te verzoeken, een verzoek dat onmiddellijk werd ingewilligd. De commandant der zeemacht in het Caraïbisch gebied kreeg opdracht twee groepen van vijftig mariniers ter beschikking te stellen van de Commissaris van Politie van Willemstad. Vanuit Nederland stemde de Raad van Ministers van het Koninkrijk telegrafisch met dit besluit van de Gouverneur in. Hoewel in de loop van de dag steeds meer mariniers ter betuigeling van de onlusten werden ingezet, lukte het niet de toestand meester te worden. De plunderingen en brandstichtingen duurden vrijwel onverminderd voort. Een catastrofe dreigde. Toen werden op 31 mei 1969, op verzoek van de landsregering van de Nederlandse Antillen, vanuit Nederland driehonderd mariniers ter versterking naar

de Nederlandse Antillen overgevlogen. Op 9 juni 1969 kwam aan de militaire bijstand een einde. Het uitgezonden contingent mariniers keerde per vliegtuig naar Nederland terug.¹⁶

¹⁶ Zie Gert Oostindie (red.), *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte*, Amsterdam: University Press 1999, p. 9-96, en Aat G. Broek, *De geschiedenis van de politie op de Nederlands-Caribische eilanden, 1839-2010*, Amsterdam: Boom 2011, p. 176-192.